

פולמוס שירה

מכתב מאמריקה

ישעיה רבינוכיץ

החשוב ביותר בוועדת החברים, שהכריע את הכף לטובתו של עזרא פאונד. והנה דוקא השפעתו זו של אליוס היא שעוררה את המשורר רוברט היליאך להתריע בקול על הקבון הפושה בשירתה של אמריקה ולבקש את מקום התורפה המסתמל הן באנשים מנותני הפרס, הן בפרס גופו, והן במקבל הפרס. כולם יחד משתלבים בחזיון ריאקציוני במהותו, בתהליכו הפסיכי וביחסיו הסוציאליים, מנוון בשיטת היצירה שבו ומעיד על הסכנה הכרוכה בו. תמן בידו של היליאך השבועון לביקורת ספרותית, סאטארדיי רווינג אוף ליטאראצ'ור.

ב„פירותיה המשונים של בגידה“ בא רוברט היליאך ואינפורמציה מרובה בידו. עזרא פאונד הוא אחד השונאים המיכהים של מולדתו בשל הדימוקראטיה שלה. היליאך הולך ומונה את פעולות הבגידה של פאונד בשנות המלחמה. סוכן נעשה למיסוליני, מרצון נעשה שופרה של הנאציות ומהבה נתפס מעודו לשנאת ישראל זולה. „לאור שנאתו של פאונד לארץ מולדתו, כמה אירוני הוא הדבר שאחד התנאים למתן הפרס הוא שהמקבל צריך להיות אזרח אמריקני...“ כל ימיו בו היה פאונד למכורתו, תמיד זונה אחרי איזו זרות פסיכית הרוחשת בבירות אירופה — „רק לעתים רחוקות דרכו רגליו על אדמת אמריקה מאז היותו בן עשרים ושלוש, הבחירות של ארצו. מלהמתיה, שאיפתיה ופעולותיה לא נגעו בלבו — לפרקים גם העלו את שנאתו.“ כל שירתו מגומגמת, מקוטעת, הסרת תוכן וטעם ויצירה. „לאחר חיים של מים של כתיבה שצוינה על ידי ב. ייטס כמחלת עצי בנות, סיוט, מבוכה מגומגמת, יצר האורח הפורש הזה את ה„פיזאן קאנטיס“ שלו — ודאי הדבר הגרוע ביותר בכל שירתו, ואילו ועדת השופטים של פרס בולינגן הפשיטה את הענין עד כדי ראיית אזרח בפאונד, וכמה נגד כל מידות הביקורת בציונה את ה„פיזאן קאנטיס“ כשירה האמריקנית המשובחת ביותר של שנת 1948.“

אכן היליאך זורע איד לא על העובדה פאונד בלבד, כי אם גם על הפרס גופו, על טיבו וההיסטוריה של „הוא אמנם הוזר כמה פעמים לשירתו של פאונד, מצביע על השקר אשר בה, על הסניביוז הטבוע בפולחן הגמגום הלשוני שבה, מוקיע את הזרות שלה ואת השנאה המחלחלת בה, אלא מדבריו ניכר שעיקר אחר וגדול הניע את דבריו, מקור ראשון אחר

בעתונות הספרותית באמריקה נתגלע ויכוח הריף שבכוחו למצות הרבה מ„מעמקה“ של שירה זו, שרגילים לכנותה בשם „חדישה“ (או לפחות ענף אחד שלה) — אם ויכוח זה לא יתפרסם לקטנות, יתנדף והיה כלא היה. הויכוח הוא על מתן פרס למשורר אחד, שניהם, הפרס והזוכה בו, „יחוס“ מיוחד להם. הפרס הוא פרס בולינגן, הניתן, שנה שנה מטעם ספרית הקונגרס בושינגטון ליצירה פיוטית משובחת, ומקבל הפרס הוא עזרא פאונד שיצאו לו מוניטין בעולם לא כמשורר „חדיש“ קיצוני בלבד, אלא גם כמשרתו הנאמן של הפאשיזם, וכבוגד בעמו בכל שנות המלחמה האחרונה והמאבק שאמריקה נאבקה בה, בצד בני בריתה, עם כוחות ההרס בעולם.

תחילה לא השגיתו בפרס גופו, אשר, וועדת חברים בכפרות האמריקנית מטעם ספרית הקונגרס זיכתה בו את פאונד בעד ה„פיזאן קאנטוס“ (מזמורי פיוה) שלו. נשמעו רק תרעומות כודדות, על שדוקא פאונד זכה בפרס, פאונד נמצא עכשיו במוסד לחולי-רוח, מביט-דין פלילי לבוגדים בשעת מלחמה נמלט שמה, לאתר שכמה מחסידיו הצליחו להוכיח לרשות שאדם זה אינו שפוי בדעתו, ולפיכך אין משפט מות חל עליו. אחרים מהברי הוועדה גופה — וביחוד המשורר היהודי-האמריקני קארל שפירא — מצפונם הכביד עליהם. לאחר מעשה יצא שפירא והעיד שטעות גדולה היתה בידם על שהפרידו את הפאשיסט מיצירתו הפיוטית, כאילו האמן ויצירתו רשויות מובדלות הן, אולם קארל שפירא עצמו, שבעת האחרונה גילה אומץ רוח כיהודי וכמשורר, אף היא ראה צורך להעיר שב„פיזאן קאנטוס“ של אותו עזרא פאונד ישנם גילויי שירה עילאיים ואין להחרים אותם בשל אישיותו של המשורר, ואם שפירא כך, על אחת כמה וכמה איתם חסידיו „האמנות לשם אמנות“, שמאו ומעולם היו מטפחים את הפרימיטיב הפסיכי שלהם ובזים לאדם ותודעתו, למלחמתו על הגינות סוציאלית, למאבקו לשם שלטון השכל על יצרי התרס, ודומה היה שבסופו של דבר תנצח „האמנות“ הפעם, ומישהו, נעלה מאד ואציל מאד, החולש באמת על השירה החדישה באמריקה ובאירופה, ודאי היה מתכרך בנצחון. הכתב-רך לא היה אלא ת. ס. אלייט, מוכהו בפרס נובל וכוהן גדול בהיכלה של ספרות-העולם החדישה, עליו מרמוז קארל שפירא בעזר ככיש כעל הכוח

ברגש זה שכתב את השורות הנזכרות".
 מכאן ואילך מתרכזים דבריו של היליאך בדמותו של ת. ס. אליוט. הוא מצביע על "זרות" של אליוט, שנולד אמריקני, נטש את מולדתו ופרש מאזרחותו והשתקע באנגליה. הוא מטעים את העובדה שאליוט תלמיד מיבהק הוא לקארל יונג וידיד אינטימי לפאונד. והללו הכיחם אשר שמו ידם על השירה האמריקנית באמצעותה של "הביקורת החדשה". היליאך מחטט ב"יחוסו" של אליוט, האישי והספרותי, ואין דעתו מתקררת עד שהוא מסכם ומרצות את דבריו: "כל חייו של אליוט הם מנוסה מס'ט לואיס, מינורי, מולדתו. הוא הרחיק לכת, ואם יבלה את מייספילד, ודאי שיעשה המשורר המעוטר של אנגליה, באמריקה הוא כל כך מעולף ערפלי קדושה, עד שאדם עשוי להודעו עם נאמר משהו בגנותו. כל זה בא לא בזכות כתביו של אליוט דוקא, אלא מיראת'הכבוד לפני האיש שהצליח להפיג את אמריקה של זמנו מנפשו — ענין שהרבה משוררים ומבקרים חדשים מייחלים אליו. — — — הוא (אליוט) הצליח — באותו דבר שבו נכשל אוסקר ויילד — לסעת את תורת האמנות לשם-אמנות בכל המחנות, ואף בקרב המבקרים והאיני טלקטואלים שבאגף השמאלי הוא מוצא לו מפרשים מעמיקים ביותר".

קובלנה זו של היליאך על שלטונם של "הזרים" ת. ס. אליוט ועורא פאונד על הבורה מכובדה של משוררים, ומבקרים, המעלימים עין מאישיותם של הללו ומקבלים מרות משונאיה של הדימוקראטיה האמריקנית, מתרחבת עד כדי התקפה כללית על ה"אסתטיקנים החד-שים" ו"המבקרים החדשים": "הקו המפלגתי של אליוט והאסתטיקנים החדשים (ובלולים בהם אלה שהכתירו את עצמם בשם "מבקרים חדשים") הוא פשוט התורה הישנה של אמנות לשם-אמנות. מפוארת בנוצות של ו'ארגון ווד, להדהים את הצעירים. כוחם בחוגים האקדימיים הוא מעבר לכל הבחנה, לפי שתהת היותו מוגדר הוא משתלט בערפלייתו. כולם כינסו את חולשותיהם ואת דכאונם הגפשי למקום אחד, כל אחד מהם מוסיף כוח מחולשתו של חברו — וכך הצליחו בדור שההינוך לא הכשירו לעמוד נגד הוצפה שבהת-יימרות. ברבעונייהם, מקבלי הזקצבות, הם מנפנפים באדיבות הנה והנה פרקי מחלוקת, כדי להעמיד פנים של דעה בלתי-תלויה; אולם בעינינו בעלי השיבות, דעה אתה לכולם, כיום הם מטופלים באוצר-מלים חדש ששום תכלית אין לו אלא יצירתו גופה — — — הם מתעטפים במין עלאות שאין עוררים עליה, משום שהיא נטולת כל תוכן, לעולם הנכסף להונם הבהיר של משוררים אין בידם לתת מאוס. זולת גיתותה של האירוניה הנכובה — — הם הגיפו את דלתית השירה

הוא-הוא התובע את ביטויו, משנתקרב אל הענין קיר-בה יתירה והתבונן בו, התחילה מתחשפת לפניו כל משמעותו האמתית של המאורע. ביקש היליאך לדעת, פרס בולינגן זה, שספרית הקונגרס של ארצות-הברית מכתירה בו את משורריה מהו: מאין הוא בא, מי הם שיסדו את קרן בולינגן, ולמה נקרא שמו בולינגן? וכך המעשה. הקרן גופה, עשרה פרסים שנתיים, אלף דולרים כל אחד, מנדבת לבה של משפחת מאלון (אילי-תעשה בארצות-הברית) היא באה, וכולם יחד מהווים את קרן בולינגן מטעמו של פאול מאָלון, בנו של אנדרו מאָלון, שר האוצר באמריקה לפניו, ולמה נקרא הפרס "פרס בולינגן"? רוב חברי הועדה לא ידעו לענות על השאלה, "אולם המייסדים הראשונים המקוריים של הפרסים, ודאי להם שידעו מה טעמו של השם. בולינגן הוא מקום-ינוש על שפת אגם בשוויי-צריה. המקום סמוך לציריך, שם, בסביבה אידיאלית שוכנים כבוד הדוקטור קארל ג. יונג, הפסיכואנליטיקן, ואשתו — ושם הם מקבלים את הביקורים, את ההערצה ואת המתנות של רבים, בתוכם מיליונרים כפאול מאָלון, אומרים שאשתו של הלה היתה אחת מן הפאר-ציינטיים של הד"ר יונג". היליאך אינו נמנע מלספר בשבתיו הגרמניים של יונג: יחסי האהה וההערצה שלו למוסוליני ולהיטלר, דעותיו הגזעיות והאנטישמיות שלו, המיטאפיסיקה המנורה המיסתורית שלו, נהיות אליליות ואלכימיות שלו. היליאך מחזק את דבריו באימרותיו של קארל יונג גופו, ותוך כדי כך הוא מרמז על הקשר הקיים בין קרן בולינגן המכתירה את ד"ר קארל יונג ובין הוצאת-ספרים "פאנתיאון" זו, המוציאה לאור הרבה מן השטף האסתיטי החדש, אותו פולחן ספרות אשר אליוט ופאונד הם אלהיו".
 וכאן מגיע היליאך לתוך תוכם של דבריו. שלי-שיה "קדושה" נודמנה לפונדק אחד: קארל יונג, ת. ס. אליוט ועורא פאונד, ועדת השופטים, המכילה משוררים ומבקרים מפירסמים — ביניהם קארל שפירא היהודי — ענתה אמן אחריהם, יש שורות ביצירה מסור-רסה ומגומגמת זו, ש"פיואן קאנטוס" שמה, המבכות את מוסוליני, מפכות משטמה לאמריקה בשל יחסה לנאציות, שופכות לעג וחרון על "היהודי המעורר את העולם לקרבות אשר אל מובחתייהם מובלים הנוצרים לשחיטה"; זבות שנאה לכזשים, כל דברי הבלע האלה "לא זו בלבד שהבורת אמריקנים, ואחד שהגלה את עצמו ממולדתו, (הכוונה לת. ס. אליוט — י. ר.) סבלו אותם, כי אם הריעו לכבודם, בוז אסתיטי שכזה למין האנושי, ביהוד לבחירי המין האנושי, שבאומקירות ונאמנות הקריבו את חייהם, כמעט לא ישוער, הציר-ניות והאכזריות מעורן לא הרחיקו לכת כך, צא וחשוב: בשם ספרית הקונגרס הכתירו האנשים האלה

בפני העולם".

בזה נכנס היליאך לעצם השאלה שנתעוררה בעקב מתן פרס בולינגן לעזרא פאונד. מערכת השבועון, שב־חסותה יצא היליאך במאמריו „פירותיה הזרים של בגידה“ ו„כהונתה החדשה של השירה“ רואה חובה לעצמה להצהיר ברור „מסרבים אנו להאמין, שעל אף ההגיון והשכל הישר, זכאי דבר־פיוט לפרס לאומי — רק משום שתריסר או סאה מבקרים מעידים על זכותו, מסרבים אנו לראות כפרי גאונות את ציווחותיו האנ־טיהומאניסאריות של איש משוגע, את הערובוב הבלתי־הגיוני של אידיאות־פרא, של סמלים שאינם כשקפים מאדם זולת המעורפל, אם האמן מגלה במלאכ־תו שהוא אינו אלא אידיוט מוסרי, הרי אין הוא אומר גדלות רק משום שבעבר גילה סימנים של גאונות, אם סופר בא ובידו דבר־יפלות של חילול, תחת החכמה יהיפי שרק מהם נאצלת השירה, הרי רשות ניתנת לקורא הרגיל, שאינו רואה את השירה רק כמין משחק שעשועים של גילוי־סתומות, לומר למבקר ולא־מן — — — „הפיסה של קלפים בלבד אתם“ — — — (שירה זו) היא בעצם גופת של נאברוטיקה וסכיון־פראניה שבהן לוקה האנושות החיה כיום בחוסר־בטחה ובצל הפחד“.

והמערכה נסיימת בקריאה למהפכה בעולם השי־רה: „אם אנו קוראים את איתות הזמן אל נכון, הרי סופו של פרס־בולינגן שניתן לעזרא פאונד שיחולל מהפכה בעלת ממדים לא פחותים. מרומים ומותעים כבר היינו דינינו“.

ב

התקפה זו של המשורר היליאך על האסתטיות החדשה והביקורת החדשה אינה אלא פרשה אחת במל־חמה הארוכה הנטושה בינו ובין „ההדושים“ באמריקה. היליאך גיפו הוא נשיא „החברה לשירה באמריקה“, זכה בפרס פוליצר ובפרס מאת קרן החברה לליריקה. הריהו אביר השירה „המסורתית“ ה„מובנת“ — אותה שירה שבעיקרה מבוססת היא על התזיון ההגיוני, על הדמיון המסתגן ברשות הידע של המשורר, וניתן לקורא בכל־ביטוי שאולים מן העולם הנמצא בגדר ידיעתו. ההדושים דחקו את היליאך ואת סיעתו תמיד לעמדות של התגוננות. כלי־זינם: האירוניה, כל אימת שנכנסו הצדדים לדון בפרשה הידועה „על המובן“ ו„הבלתי־מובן“ בשירה, היו „ההדושים“ מדכאים את „בעלי המסורת“ בטענה אהת: „המובן“ מעצם היותו מובן, שכלי הגיוני, ודאי שהוא מתקבל בנקל, ואינו אלא מעיד על מטבע פיוטי שצורתו נמחקה מרוב שימוש. התיאור הפיוטי, השאול מדפוסי העולם החי־צוני והנראה לרבים בהתמדו ובגיבושו, הוא אמנם עובר לסוחר, אולם אין הוא מביע באמת את הדינא־

מיקה הפיוטית־הפסיכית שבה נתפס העולם על ידי המשורר ושעל ידה נתפס המשורר בעולמו. המשורר האמתי, טענו, מסבכו הוא שיחתור לקליטת־עולם פנימית — קליטה לאלתר שאין שום מחיצה קיימת בינה ובין הנקלט. המשורר הכופה את מרות ההגיון והחכמה והנסיון על קליטת־דברים שלו, בהות־דרגה הוא עושה את עצמו. ועוד: אין דבר חי בעולם שהוא נמצא במצב של תנוחה. של עמידה, של התמד, כל הזרמים נזרמים מנפשם בממדים הלוכשים צורה ופושטים צורה, לובשים אידיאה ופושטים אידיאה — והמשורר האמתי מצווה שיקלוט את כולם כאחד, בציוות בלתי פוסק שלהם. המשורר המטיל עליהם מרות של יחסים הגיוניים במקום ובזמן — את שירתי הוא קובע. רשות הוא נוטל לעצמו בהעדיפו את התר דעה שלו והגיונה הבאנאלי על התנודה האטומית הנזרמת מן הנבכים הבלתי־מודעים שבנפש, ומתרמזת בשירה החדשה. לפי שהאמתי והמקורי באישיותו של האדם בכלל ושל המשורר בפרט הוא הבלתי־מודע שבו. מכאן שהמשוררים „המסורתיים“ קלושים הם מבחי־נתם האנושית ותשושי־כוח מבחינתם הפיוטית. כך גרסו החדשים הקיצוניים, בין אלה המתייחסים אל הימן התברותי והמדיני, ובין אלה שרואים חובה לעצמם להספת אל המחנה הנלהם להגיונות סוציאליט למען האדם.

ה„הדושים“ ירדו לניקי הפסיכיקה הפרימיטיבית והעמידו פנים כאילו בשדה השירה האמתית הם עימי־דים. בעוד אשר נאמני המסורת הפיוטית נשאר על עמדם במישור „הפתוח לפלישה“. המשורר קאמינגס וחבריו באמריקה ובארופה — מודרניסטים קיצוניים — נתלים באילנות העבותים של הפסיכואנאליזה והאל־ידע. התורים הם להישג ה„אֶבְסְטוֹמַאטִיזְם“ הפסיכי, המתמקק מעבר לפרגוד השכל המאורגן, חודר מעבר לדפוסי טבע דיאליסטיים, צולל בנבכי הנפש ומעלה משם משהו מאותה דינאמיקה היילית המגרשת את ההוויה כערבובית ממדים שאין התמד של צורה חופף עליהם כל עיקר. משהו זה נתפס על ידי המשורר תפיסה מיידית, בלתי־תלויה כמעט בתיווכו על היסוד התודעתי. העקרון האמנותי בכל האסכולות החדשות שלאחר האימפרסיוניזם הצרפתי הוא זה האֶבְסְטוֹמַא־טיזם הבלתי־תודעתי. אפילו איש רגיש לבעיות סר־ציאליות, איש האמונה וההומאניות, כמשורר האמרי־קני ארצ־יבאלד מאקליש — אף הוא ניסה למצות את מהותה של השירה באימרה מעין זו: את השירה צריכים לחיות, ולא להבין, לפי שהשירה עצמה חיה את המורש — אינה „מבינה“ אותה, אינה „מספרת“ עליה, אינה מלמדת אותה לאחרים. קיימת היא כולה בזכות עצמה. אכן, בישרו ההומאניסטי של מאקליש

נגדיהם היו מורמים כנגדם. רק משנפל דבר וניתן אותו פרס למשורר מטעם ספרית הקונגרס — הפרס הוא לשמו ולכבודו של קארל יונג מבולינגן, המשורר הוא עזרא פאונד הפאשיסט והמשוגע, והפטרון השולט בכיפה ביעדת החברים לספרות יפה הוא ת. ס. אליוט — ניסה היליאר להתקרב אל ההזית קירבה יתרה ולצאת לקרב ממש.

כבר רמזנו שהמטרה האמתית להתקפתו של היליאר אינו עזרא פאונד, כי אם ת. ס. אליוט. אמנם כלפיו נוקט היליאר בעיקר עמדה פירמאלית. אליוט הוא „גולה־מרוצון“ מארץ מולדתו; הוא פרש מאז רחוקו האמריקנית וקיבל את אזרחותה של ארץ אחרת, של אנגליה — ומה לו בספרית הקונגרס שיחווה בה דעה מכרעת? הוא מזכיר, כאמור, את אנטישמיותו ואת קירבתו של אליוט לקארל יונג — ובסופו הוא דן קצת בשיטה הפיוטית של אליוט. ביהוד הוא מדגיש את דרכו של הלה בלקיחת פסוקים סתומים ומקוטעים מדברי אחרים, שונים במקום ובזמן, ועושה אותם חומר „עמוק“, כביכול, ליצירתו — והוא אינו, לדעתו, אלא מגמגם, עקר פיוטי, ללא השפעת חזויה היונית־יצר רתית וללא הנארת־נפש של יצירה...

ענין אזרחותו של ת. ס. אליוט אין להפריז במשך מעותו הפנימית, הנפשית, משהו היה בו, באליוט, שלא יכול נשוא את אמריקה, את הרחוב הפתוח שלה, את הביטוי הישר שבה, את מבוע ההתלהבות כלפי תודעתו של אדם יוצר וכיבוש, את שירת הגדלות לאדם המכיר ביצירתו. „כל ימיו היה בורח מס־ס לואיס, מיזורי“, אומר עליו רוברט היליאר. ואינו מפרש כל צרכו. אליוט ברה אל האנגלו־קאטוליות, אל רחשי האומות התוססים עד היום במשכנותיה, אל הסמליות המיתית־הפרימיטיבית שלה, אל תרשויות הפסימיות התוססות באלם של קתדרלות, אל פעמי הפאטאליות והרצח הנארגים לו לאדם בחרכי מחשבתו. בשירה האנגלית החדשה לא היה עוד כמותו אשר יחדור לנפשו של תומאס א־באקאט, הקאתולי הקדוש, כמו אליוט. והוא כאילו מששת ימי בראשית נוצר לכתוב את „הרצח בקאתדרלה“ שלו — מחזה ללא כל א־מוציות דראמאטיות מפורשות, לכאורה, אינטלקטואליות זו אשר בו ספוגה פאטאליות קדורנית, אינטלקטואליות המהלכת בכבודות, והיא יודעת במפורש את אשר לפניו, מתכוונת אל אשר לפניו, נכספת אל אשר לפניו — אל האכדון. המיתוס של הא־לידע, המפנין את הכמיהה העמוקה לאכדון בביטויו הפרימיטיבי, סופו שנתגלגל אף לביטויו האינטלקטואלי בשירתו של אליוט. וכן, באופן יותר רחב ויותר מקיף, באדמת השממה“ שלו. שירה זו שכתב־קודש נעשתה לשירה החדשה בכמה ארצות. רבים מונים את אליוט בלקיחה

אין לפסקו, כשם שאין לפסק בכנות שירתו המייצגת את הטוב ביצירת אמריקה. אולם הוא גם הוא ניבא, ולא ידע אותה שעה שלא ברשותה העליונה של השירה הוא עומד, כי אם במדורים התחתונים שלה הוא עובר — אותם המדורים הפרימיטיביים־המיתיים שהמשורר האמתי רואה אותם חומר גועש — רותח והיולי לטיבו־שירי־צירה שלו. כי הלא גדלותה של השירה אינה בפתיחת שערי הנפש לסתף היולי, כי אם ביצירת סברים בעדו, בהטייתו במסלולי חיים והתמד ויצויבות. הטייה זו אמנותית היא, באשר היא מתגלמת בצורה, וצורה משמעה תבונה, הבנה, נוסח של חיים, צביון פסיכי מגובש, בבחינה זו המשורר אינו אלא מספר, מספר על החיים, כספר אותם הפסוקים בפרשת היציר רה שבחומש: ויהי אור, בעצם נוהה המשורר כל ימיו אחרי אותו הרגע, בו מתלכדת התנועה האטומית־הפסיכית לצורת חיים — ותהליך הליכוד תהליך־יצוים הוא, לעולם אינו פוסק, הוא־הוא נשמתה של השירה מאז ומעולם, הוא־הוא המאחד את המשורר ואת קוראו בתבונה עולמם הפנימי והחיצוני, והוא המחפש ומרענן את השירה האמתית יוסיום ושעה־שעה, כמעשי־ברא־שית מתחדשים.

כאמת נטלה השירה החדשה לעצמה את השם „חדשה“ ללא צדק, מאקליש המתון, הליבראל וההוי מאניסט כשהיא שונה ואומר: השירה אינה מספרת — היא חיה, תיית לו: בעדנתה של השירה הוא דורש. אולם הסכנה מתפרשת במודרניסטיים הקיצוניים, שאינם אלא שבים למכורתו האמנותית של ניצשה בראשיתו: להעדפת היסוד „הדיאונסי“ על היסוד „האפולוני“ ביצירה, והדברים עתיקים, פרשה זו ארוכה היא. וואגנר אבירה היה והפאן־גרמניזם והאליילית המחוד־שת והאנטישמיות הביולוגית גופי־הורה הן בה, ניצשה עצמו נבהל כמה שהעלה תיך התלהבותו הזרה לדחפי האליידע שהיו בוקעים מתוכו, וניסה להמלט מן הריאקציה הפסיכית הזאת. אולם השירה הגרמנית כל ימיה ניזונה ממנה. הפילוסופיה הגרמנית ניזונה ממנה, לפירושה המקיף והמעמיק ביותר הגיע בפסיכואנאליזה של קארל יונג — הוא אשר בין תלמידיו נמנים „ימניים“ ו„שמאליים“, ואשר פגיעתו קשה אף בשירה הצרפתית, האנגלית והאמריקנית.

בעטייה של הפסיכואנאליזה מבית מדרשו של יונג היו משוררים כהיליאר וחבריו נמצאים תדיר במצב קשה במאבק עם ה„מודרניסטים“, איך אפשר לו לאיש בימינו להיות חובע הבנה לשירה, ולא „ית־בייש“? בעצם הכינוי „מסורתיים“ כבר היה מן הלעג לזה אשר עבר עליו כלה, לבלה, לפסול, ובאמת יש להביא מעין התנצלות בדבריהם של היליאר וחבריו, קול ענות הלועשה כלפי נחשולים פסיכיים אלה שמת־

בהן. „מתפקדים של החברים העילאיים ושל המשפחות העלאיות לשמור על תרבות החרבה“. לא בכדי נמלט רבם של המשוררים החדשים — וה„שמאליים“ בכלל — מאמריקה הג'אפארסונית לקאתוליות האנגלית.

ובאמריקה — דמותו של וולט ויטמאן שוב התחילה מהלכת בלבה של האינטליגנציה. הביקורת הספיריתית החלה נתבעת מחדש לשירתם של הללו שבדור הקודם כבשה רינת הדימוקראטיה כל שריר וכל עצם שבהם. ויטמאן, רובינסון, פרוסט, סאנדבורג — הם יורשיהם. על אף כל השוני הפיזי שבהם, נתעלו מעל אותו הקשב הפרדימיטיבי של האדם התועה במבוכים הפסיכיים שלו. מספרים היו על גודל מעשיו של אנוש, על שגב המחשבה שבמעשים, על תפארת החרדעה שבהם. אף הליריקנים המובהקים שבהם, יותר משהיו נשמעים לרחשי האליידע שבהם, מטפחים את איווייהם ההיוליים. היו חותרים אל הגילוי היצירי שבמחשבה התודעתית. היו נכספים לנאות נפשם בזולת, בטבע, באדם — באיחוד מחשבה ורגשים שבין אדם ומשנהו. ואיחוד זה לא יתכן אם אין המשורר והאמן מחשיב את זולתו. מייחס יכולת יצירה לזולתו, מעלה במעלות נפשו הוא את זולתו. הדרגה החברתית הזאת של השירה האמריקנית יסודמוסד היא בדימוקראטיה, האצילות שבדימוקראטיה היא.

ההתקפה על ת. ס. אליוט, על עזרא פאונד ועל כל החבריה הריאקציונית ההדושה, על אף הסתגרותם בתחומי „אמנות־לש־אמנות“ שלהם, מסמלת את הרצון ההיוני להתגבר על האסון שפשה בנפש הדור בעצם האסומיואציה הגשמית והרוחנית. כאתה עם מערכת הנסיבות המדיניות והכלכליות שהעמידו את האדם המערבי על סף האבדון, מתהווית היתה גם מערכת הנסיבות הרוחניות שבאו לידי ביטוי בשירה ובאמנות. גם משוררים ואמנים רדיקאליים בשטח הסוציולוגי נלכדו ברשתה של הריאקציה האמנותית באירופה ובאמריקה. בהתקפה היליאך וחבריו ניכרים מאד סימני התשובה לאמונה בכוח מעלתו של אנוש. אלה הם סימני ההומאניות שסופה להתחדש במערב, עם כל הפגמים והחסאים שבקפיטליזם האמריקני, עוד לא חרב מקורה של הדימוקרטיה, המייחסת חשיבות ראשונה למהלכו של האדם היחיד ברשויות החיים וגם משלבת אותו שילוב אורגאני־סוציאלי ביצירית הקיבוץ והחרבה. ביסודה של דימוקראטיה זו מפכה עוד השירה המקראית שהעלתה את האדם ממערות האליידע המיתית שלו, מרשויות־הליל ורתישיה־אימות הפרדימיטיביים, אל אור המחשבה והתבונה והיצירה התודעתית.

כדבריהם של אחרים ל„אדמת השממה“ שלו, ומגנים את ה„ביקורת הצעירה“ הרואה תפקיד מיוחד וקדוש לעצמה לפענח את דבריו של אליוט, מייחסת כוונה עמוקה ללקיחתו זו של אליוט ודורשת אותה לכמה פנים. אליוט גופו מתגנדר בעובדת לקיחה זו. הוא כודגיש את השיבותה הפיזית: אדם לוקח משל אחרים, אלא שבסיפוי נשפעים הדברים מרוחו, נעשים הדברים שלו, בהם הוא חוזר ויוצר רשויות שירה חדשות, כביכול. בזה נגדרו אחריו אודן. פאונד ורבים אחרים. אולם רשויות־אחרים אלה, שמקורן ובמקומן היו דברי יצירה, נתככות אצל אליוט ותלמידיו מין אפוקאליפסה פיזית פאטאליסטית, כולן משמשות „דלת“ זו של אודן שבעדה אין נכנסים למחסה גופני או רוחני, כי אם לעולם טוור שכל דבר ודבר בו הופך סמל ל„אדמת־שממה“ שבשכל ובחזון האנושיים.

אכן, את אמריקה לא יכול ת. ס. אליוט נשוא. בקאתוליות האנגלית מצא מקום נוח ביותר לכיסופי האריסטוקראטים. שם יכול להעמיק חשוב על התהום הפעורה בין איש הציוויליזאציה ואיש התרבות ולמצות את עומק הדין. לאחר שנים רבות של טיפול פיזי וביקורתי בשממה אדמתו של בן האדם יכול היה שם, רק שם לביא לכלל דעה ב„רשימות להגדרתה של תרבות“* שאין לתרבות דבר עם מאמצי השויון בהיסטוריה האנושית. להפך: טבע הדברים מחייב את הניגוד המתמיד שבין השויונות ובין התרבות. „אם, למשל, אין דעתו של הקורא טובלת“, אומר אליוט, „ההתרבות והשויונות מתנגדות זו לזו, אם משונה בתכלית נראה לו לייחס למישהו „יתרונות מלידה“ — אין אני מבקש מאתו להכיר את אמונתו; אני מבקשו פשוט לחדול מהזדקק לעבודת־שפתים לתרבות“ — כך הולך אליוט ומטעים את דעותיו ב„רשימות להגדרתה של התרבות“. הדבק בתורות השויון ברנש נחותר דרגה הוא לגבי ת. ס. אליוט. המשורר, כמובן, אינו מוצא שום מעלה בתומאס ג'אפארסון או באנדרו ג'אקסון האמריקנים. הללו מתנבאים על האדם הפשוט שיבוא לקראתך, ישים את ידו על שכמך, יציץ לתוך עיניך, יקלוט את התכרותא השופעת מלבו של אדם כלפי העולם הגדול הרחב, השואף לניבו הברור, למבוע יצירה רווי הבנה ואהבה לכל, ואילו ת. ס. אליוט, באלם שממונו הגדול, מצא שוב את אשר ידוע היה מאז ומעולם למתהלכים תפוסים בעגועים על המושך קע והריאקציוני: התרבות מעין פולחן מסתורי הוא, שרק „המשפחות הטובות“ וה„חברה העילאית“ יודעות לספח אותו בחובן, ה־הן השומרות עליו בחביון האמנות ובמסתורי הדת — ואין לאדם מן השוק כל חלק

* Notes on the Definition of Culture by T. S. Eliot, Faber and Faber, London, 1948.